

Bazar ertəsi, 11 avqust 1919-cu il, nömrə 248

AZƏRBAYCAN

Gündəlik siyasi, ictimai, ədəbi, iqtisadi türk qəzetəsidir

İkinci səneyi-dəvamiyyəsi. Düşənbə, 14 zülqədətül-haram sənə 1337. 11 ağustos 1919 sənə.

Türk və islamliğa müfid məqalələrə səhifələrimiz açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Dərc edilən məqalatın mükafatını idarə təyin edir. Məhəlli-idarə: Bakı, Vorontsovski və Qubernski küçələrin küncündə 4 nömrəli evdə “Azərbaycan” idarəsi. Telefon nömrə 39-60. Tək nüsxəsi 1 manat 50 qəpik.

Abunə şəraiti: Bakı üçün 1 aylığı 35 rublə, 2 aylığı 60 rublə, 3 aylığı 90 rublə. Qeyri şəhərlər üçün 1 aylığı 40 rublə, 2 aylığı 70 rublə, 3 aylığı 100 rublə. Elan fiati: birinci səhifədə sətri 5 rublə, axırını səhifədə sətri 4 rublə, itən şeylər və yer axtaranlar üçün 3 rublə.

ZİRAƏT VƏ ƏMLAK NƏZARƏTİNDƏN

Bakı, Gəncə quberniyaları dairəsində müharibə zamanı bir para adamlar öz meyvə, üzüm bağlarını və əkiləcək yerlərini heç kimə tapşırımayaraq qoyub getmişlər. Bunları qanunsuz olaraq bir para adamlar zəbt etməsin deyə 1918-1919-cu ildə onların bir hissəsi icarəyə verilmişdir. Nəzarət bu bağların və binaların məhv olmasını nəzərə alaraq, bunları birillik müddətinə dəxi icarəyə vermişlər və bununla elan edir ki, bu bağların və yerlərin sahibləri öz yerlərini idarə etmək istərlərsə, bu barədə yerlər onların olmağını isbat edəcək şəhadətnamələrlə ərzi-hal verərək öz yerlərini idarə etməkdən ötrü icazə almalıdırlar. Hərgah ərzi-hal, yerlər icarəyə verildikdən sonra verilərsə, o vaxt yer sahibinə ancaq icarə vaxtı qurtardıqdan sonra öz yerini idarə etməyə icazə veriləcəkdir.

Bakı quberniyası barəsində: ərzi-hal Ziraət Nəzarətinin Yer şöbəsinə (Bakı, Vodovozni küçə, Mitrofanovun evi, nömrə 8), Gəncə quberniyası barəsində ərzi-hal (Gəncədə) Gəncə Ziraət İdarəsi müdirinə verilməlidir.

T-204

ELAN

1919 sənə 11 ağustos bazar ertəsi gündüz saat 10-da Azərbaycan Məclisi-Məbusan iclası olacağı elan olunur.

ALMAQ İSTƏYİRƏM

Bir dənə tütün doğrayan və bir dənə papiros dolduran, motorlu makina. Xahiş edənlər Parapetdə “Gəncə” şirkəti komiyon ontoruna müraciət edə bilərlər.

7427

QİSMİ-RƏSMİ [RƏSMİ HİSSƏ]

Azərbaycan Cümhuriyyəti Maarif nazirinin əmrnaməsi

Nömrə 231

7 avqust 1919

26 avqust tarixli 9 nömrəli və həman sənənin 21 noyabr tarixli 144 nömrəli əmrnamələri bittəğyir [dəyişdirilərək], Maarif Nəzarəti İdarəsi dəftərdarı Mirzə Musa Mirzəzadə və məzkur [deyilən] idarənin kargüzər müavini Rəhim Kərimzadə səneyi-cariyənin [cari ilin] yanvar

ayının 1-dən yek-digərinin [bir-birinin] yerlərinə təyin olunurlar.

Əmrnamə nömrə 230

7 avqust 1919

Maarif Nəzarəti İdarə məmuru Murad Teymurxanova həmin avqust ayının 8-dən etibarən iki həftəlik məzuniyyət verilir.

İmza etdi Maarif naziri: Qaplanov

Ticarət, Sənəət və Ərzaq Nəzarətindən

Əmrnamə nömrə 120

26 iyul 1919

26 iyul tarixli və 116 nömrəli əmr ləğv ilə Ticarət, Sənəət [Sənaye] və Ərzaq Nəzarəti dəftərxanasının kargüzarı F. F. Qartonq avqustun 1-dən etibarən mənsəbindən və həmişəlik olaraq xidmətindən təsviyə [ləğvetmə] təminatı verilmədən kənar edilir.

Əmrnamə nömrə 121

Nəzdimdə katiblik vəzifəsini ifa edən Q. K. Prokofyev avqustun 1-dən etibarən öz ərizəsi mövcubincə [ərizəsinə əsasən] mənsəbindən və həmişəlik xidmətindən kənar edilir.

Əmrnamə nömrə 122

29 iyul 1919

Bakı Texniçeski Komitəsi qanununun 15-ci maddəsinə görə (Sənəət Nizamnaməsinin 258-ci maddəsinin 3-cü qeydi), komitə üzvü V. B. Sklodovski Bakı Texniçeski Komitəsinin sədri təyin edilir.

*İmza etdi Ticarət, Sənəət və Ərzaq naziri: A[ğa] Əminov
Əslinə mütabiqdir.
Kargüzar əvəzi (imza)*

TELEQRAF XƏBƏRLƏRİ

General Şerbaçyov ordusu

Bolşeviklərin orduya xitabən nəşr etdikləri son əmrnamədə deyilir ki, general Şerbaçyov ordusu bulunan yerlərdə Dabravollar fəaliyyət göstərilir. Bolşeviklərin məlumatına görə, Şerbaçyov tərəfindən Romaniyada təşkil edilən ordu 12 min nəfərdən ibarətdir.

Cəbhələrdə

Bolşeviklərin və Dabravolların son verdikləri məlumatı-hərbiyyədən anlaşılır ki, bu son günlərdə yalnız bir neçə xırda müsədimə [toqquşma] vəqə olmuşdur. Yalnız Borisovoqlebsk və Balaşov cəbhələrində böyük müharibələr davam edir.

Bolqar kralının məhkəməyə cəlbə

Beşlər Şurası müharibə müqəssirlərindən birisi olmaq sifəti ilə Bolqariyanın sabiq çarı Ferdinandın məhkəməyə cəlb edilməsinə qərar vermişdir. Ferdinandın banklarda olan 400 milyon ingilis lirəsi miqdarında bulunan parası müsədirə edilmişdir.

Dabravolların məlumatı

Hacı-Tərxan cəbhəsində - Bizim dəniz kənarında olan ordumuzun bir hissəsi Hacı-Tərxan kazakları ilə əlaqəyə girişmişlərdir. Bu Hacı-Tərxan kazaklarından İdil [Volqa] nəhrinin şərq kənarında bolşeviklərə qarşı mübarizə edənəldir.

Elton gölünün şimali tərəfindən bizim partizan dəstələrimiz Canbin mövqifinə [stansiyasına] qarşı hücum etmişlərdir. Dəmiryolu bölüyünü əsir almışdır.

Kamişin cəbhəsində - İdil nəhrinin şərq tərəfində kəşfçilərin müsadiməsi [toqquşması] davam edir. Kamenka, Donskoy və Verxni Dobrinkada ciddi müharibə davam edir.

Atkar səmtində bizim hissələrimiz tərəfindən Krasni Yar və Razlivka mövqifi işğal edilmişdir. Düşmənlər Nijni Dobrinkaya tərəf ricət edirlər [geri çəkirlər].

Don cəbhəsində heç bir təbəddülət [dəyişiklik] yoxdur.

Xarkov cəbhəsində pişdarların müsadiməsi [avanqard hissələrinin toqquşması] davam edir.

Poltava cəbhəsində Psjol nəhrini keçmək üçün müharibə edirlər.

Yekaterinodar cəbhəsində bizim hissələrimiz Aleksandropol ilə Nikopol arasında Dnepr kənarından qırmızı qoşunları çıxarmaqla məşğuldurlar.

Dnepr cəbhəsində Dabravollar ilə düşmənlər arasında qızğın müharibə davam edir.

Donski ordu ştabı – Medvediça nəhri boyunca Saratov quberniyası daxilində Qafqaziya ordusu hissələri tərəfindən Krasni Yar işğal edilmişdir.

Yelan mövqifində avqust ayının 2-də Yelan şəhərinin yuxarı hissəsindən qoşunlarımız yürüş edərkən düşmənlər Yablokovodan püskürdülüb Platovkidən çıxırlar.

Balatov səmtində iş görən qoşunların fəaliyyətindən məlumat alınmamışdır.

Kalov səmtində ağır müharibədən sonra avqust ayının 2-də düşmənlər Arxangelskoye mövqifindən çıxarılmışlardır.

Boyrov səmtində Don boğazında atışma davam edir.

Starı Oskol səmtində düşmənlər Berçinski kəndindən çıxaraq iki pulemyot, vintovka və patron almışdır.

- Latış press bürosu xəbər verir ki, Libavada asayışı mühafizə edən rus dəstələri bəyan etmişdir ki, Kolçak nümayəndəsi olan general Yudenicə tamamilə tabedirlər. Libava üzərində rus milli bayrağı çəkilməmişdir. Baltik tərəfindən bu günlərdə İngiltərənin ali komissarı varid olacaqdır [gələcəkdir].

İngilislərin protestosu

Sevastopoldan xəbər verilir ki, rəsmi xəbərlərə görə, ingilis hökuməti fransız hökumətindən tələb etmişdir ki, Fransada olan rus qoşunlarının Odessaya endirilməsini tərk etsin. İngilislər bu tələblərini zeyldəki [aşağıdakı] fəqərə [fakt] ilə qüvvətləndirirlər. Guya Fransada olan qoşunların əksəri sibiryalı olduqlarından, bunları Odessaya endirdikdə yenə vətənlərinə gedəmməyəcəklərdir.

İrlandada iğtişaş əlamətləri

Nikolayev - “Deyli nyus” qəzetəsinin yazdığına görə, İrlandada getdikcə inqilab artmaqdadır. Əmələ və kəndçilər şuraları təşkil edilmişdir. İrticakar və liberal firqələrin Parlamandakı üzvlər[i] inqilaba qarşı ciddi tədbirlər ittixaz edilməsini [tədbirlər görülməsini] tələb edirlər.

Bessarabiyada

Odessa - Bu günlərdə Benderitdə (Bessarabiyadadır) Romaniya qoşunları ilə fransız qoşunları arasında şiddətli müsadimə [toqquşma] vəqə olmuşdur.

Bessarabiyada gündən-günə dəhşətli hadisələr gözləmək olar. Əhali Romaniya jandarmalarının təcavüzlərinə artıq səbir edəmməyir.

İtaliyanın iddiası

Liöndan verilən xəbərlərə görə, Fiume İtaliyaya veriləcəkdir. Liman isə Cəmiyyəti-Əqvam [Millətlər Cəmiyyəti] kontrolu altında açıq olacaqdır. İtaliya Dalmaçiyaya olan iddiasından imtina edir. Bunlar hamısı Amerikanın İstanbulu idarə etməyi qəbul edib-etməməsindən asılıdır. İtaliyanın müstəmləkə iddiaları haqqında etilaf [razılıq] hasil olmuşdur. Hərgah Lloyd Corc, Vilson razı olsalar, Sülh Konfransının işləri bitəcəkdir.

Yaponiya siyasəti

“M.” Paris qəzetəsində Qarmil yazdığı məqaləsində Yaponiyayı xəbərdar edir ki, Şantunq məsələsində onun siyasəti bütün dünyanı Yaponiya üzərinə qaldıra bilər. Yaponiyaya lazım gəlirdi ki, Şantunqun qaytarılması haqqında Dördlər Şurası ilə olan öz gizli müzakirələrini elan etsin. Vaşinqtonda olan Yaponiya nümayəndəsi Debuçi demişdir ki, sülh müahidənəməsi [sazişi] Çin hökuməti tərəfindən təsdiq edilmədən, Yaponiya öz niyyətini aşkar edə bilməz. Başqa təbir [ifadə] ilə Çin əvvəlcədən ipi öz boynuna keçirməlidir. Hərgah Yaponiya Amerikanı təmin etməkdən ötrü tədbir görsə, əfkari-ümumiyyəni [ictimaiyyəti] öz əleyhinə qaldırar. Şantunq məsələsi xeyli mühümdür. Bu da Elzas-Loren kimi bir məsələdir. Amerika ilə düşmənçilik etmək Yaponiyaya nəf [fədyalı] deyildir. İngiltərə və Fransa bu işdə Amerikaya kömək etməyə bilməzlər.

SÜLH ƏTRAFINDA

Veymar

Almaniya Milli Məclisində sülh müahidənəməsinin [sazişinin] təsdiqi haqqında olan layihənin birinci qiraətindən sonra tənəffüs elan edilmişdi. Sonra bu məsələ ətrafında ciddi mübahisələr başlanmışdır. Almaniya millətçiləri bəyan etmişlər ki, sülh müahidənəməsində kayzer Vilhelmin təslimi haqqında olan maddəyə bir qeyd əlavə edilsin və bitərəf bir məhkəmə təşkili arzu edib demişlər ki, bitərəf bir məhkəmə yalnız müharibə müqəssirlərini mühakimə etməlidir. Digər firqələr isə bu qərara zidd olmuşlardır. Sonra layihə ikinci dəfə oxunmuşdur. Üçüncü qiraətdən sonra Ebert müahidənəməni təsdiq etdirmiş və dərhal Versala göndərmişdir.

- Müttəfiqlər Hollandaya bir nota təqdim edərək kayseri-məxlu [taxtdan salınmış kayzer] ilə kronprins üzərində kontrol qoymağı təklif etmişsə də, Hollanda cavab vermişdir ki, Müttəfiqlər yalnız şayiata istinad etdiklərindən heyrətə düşür. Axırda Hollanda hökuməti əlavə edir ki, Hollanda tamamilə öz vəzifəsini və məsuliyyətini düşünür.

- Cəmiyyəti-Əqvam Etilafnaməsi Versalda bağlanan bütün əhdnamələrə [sazişlərə] idxal ediləcəkdir.

Çin və Almaniya

Pekindən verilən xəbərlərə nəzərən, Məclisi-Məbusan Çin ilə Almaniya arasında sülhcuyanə əlaqə başlanması haqqındakı təklifi qəbul etmişdir. Almani-

ya mətbuatı deyir ki, bu vaxta qədər Çin mürəxxəsləri [nümayəndələri] tərəfindən sülh müahidənaməsinin imza edilmə-[mə]si göstərir ki, Şandon məsələsi barəsində Yaponiya ilə Çin arasında ixtilaf vardır.

SON XƏBƏRLƏR

Lənkəranın təslimi

Dün Lənkəranda “Müsavat” firqəsinə gəlmiş olan rəsmi bir nümayəndənin dediyinə görə, ağustosun 9-da axşam muğanlıların ictiması [yığınağı] vaqe olub, müttəfiqül-qövl [yekdilliklə] Lənkəranın Azərbaycan hökumətinə təslim edilməsi təhti-qərara alınmışdır. Bununla bərabər, muğanlılar kəndilərinə olan əslihənin [silahların] təslim edilməsinə də razı olmuşlardır. Bu münasibətlə Lənkərana göndərilmiş olan Azərbaycan Hökuməti nümayəndəsi və Məclisi-Məbusan əzasından Cavad bəy Məlik-Yeqanov musiqi ilə təntənəli bir surətdə şəhərə daxil olmağa hazırlanır. Azərbaycan nümayəndəsi, Muğandakı islam-türk və könüllü dəstələri avqustun 10-da səhər şəhərə daxil olacaqlardı.

İngilislər qalırlar

Rəsmi dairələrdən aldığımız məlumata görə, Gürcüstan və Azərbaycan və axırda Ermənistan hökumətlərinin istidəsi [xahişi] üzrə Zaqafqaziyadan getmələri müqərrər olan [qərarlaşdırılan] ingilislər qüvvələri Londondan alınmış olan əmr mövcubincə [əmrə əsasən] daha bir neçə vaxt burada qalacaqlardır.

QƏZETƏLƏRDƏN

Şərqi Qalıçada

Londondan xəbər verilir ki, Polşa işlərinə baxan Sülh Konfransı komissiyası Polşa ilə müahidənamə [saziş] bağlandıqdan sonra Şərqi Qalıça idarəsi xüsusunda layihə hazırlayacaqdır.

Odessadan təbid edilənlər [qovulanlar]

Londondan xəbər verilir. İstanbuldan verilən məlumata nəzərən fransız bayrağı altında oraya “Avstriya” paroxodu gəlmişdir. Paroxodda Odessadan 250 nəfər əcnəbilər gəlmişdir. Bolşeviklər razı olmuşlar ki, Müttəfiqlərin əlində olan rus bolşeviklərindən 250 nəfəri azad etsinlər. Varid olanların [gələnlərin] arasında İtaliya konsulu Mazetti və İsveçrə konsulu acenti Reyn də vardır.

- Gündüzdən bildirildiyinə görə, Petroqradda icra edilmiş olan son ümumi səfərbərlik müvəffəqiyyətsiz olmuşdur. Bir çoxları səfərbərlikdən imtina etmişlərdir. Flot yoxdur. Matroslar ya evlərinə gedib, ya da başqa şura qulluğuna girmişlərdir.

Zavod-fabrikalar bağlıdır. 750 min nəfərədək əhali əskilmişdir. Şəhər ölü halındadır. Ərzaq yoxdur. Gizli satılan ərzaq isə böyük pullara alınır. Paytaxta gətirilən hər bir şeyi Şura adamları və qırmızı qoşunlar alırlar. Ölüm dəhşətlidir. Rəhn sifəti ilə həbsxanada 26 min nəfər saxlanıb, hər gün atıb öldürmək vardır. Dabravol ordusuna gedən afiserlərin uşaqlarını bolşeviklər cəbrən [zorla] təbiyəxanaya vermişlərdir ki, tainki gələ-

cəkdə onların valideyni onları tapa bilməsinlər.

Ukraynalıların protestosu

Parisdə olan Ukrayna mətbuat bürosu qəzetlərə böylə bir məlumat göndərmişdir: Ukrayna Cümhuriyyəti heyəti Sülh Konfransına müraciətən protesto etmişdir ki, sabiq Rusiya ordusuna mənsub və hal-hazırda Fransada olan Ukrayna milləti saldatları general Denikin ordusuna müavinət üçün əsgərliyə alınırlar.

Bolşeviklər və Romaniya

Kişinyovdan Paris qəzetələrinə xəbər verirlər ki, Dnestr cəbhəsində bolşeviklər əleyhinə hərəkət edən əsgərlərin komandanı Romaniya generalı yanına Lenin namından bir heyət gəlib, Romaniyanın Bessarabiyaya tamamilə malik olmasını təminədiçi şərfəli bir sülh əqd edilməsi təklifini etmişdir. Bundan belə Romaniya nə ukraynalılara, nə də Kolçak tərəfdarlarına kömək eyləməlidir.

Rus saldatları

Kiyevdən xəbər verirlər ki, Fransadan gələn saldatlar valideynləri ilə görüşdükdən sonra bolşevik əsgərləri cərgəsinə daxil olacaqlarını xəbər vermişlərdir.

Bolşevik əsgərlərinin konfransı

Bolşevik əsgərlərinin Kiyevdə olan konfransı bir qətnamə qəbul etmişdir. Qətnamədə deyilir ki, Denikin bizim üçün qorxulu deyildir. Ancaq bizim zəfliyimiz və təşkilatsızlığımız ona müvəqqəti müvəffəqiyyət vermişdir. Konfrans bütün bolşevik əsgərlərinə və matroslara

müraciətlə qüvvələrini artırmağa dəvət edir.

Cənubi Rusiya Konfransı

İyul ayının 19-da Konfrans Divani-rəyasəti kəndisi ilə Baş komandan nümayəndəliyi arasında olan ixtilaf barəsində dakladda bulunmuşdur. Qanunverici və qanuni-məşvərət barəsində olan ixtilaf baqi qalmaqdadır.

Konfrans Divani-rəyasəti güzəştə getməkdən imtina edir. Buna görə də Konfrans iclası iki həftə buraxılır. Bu zamanda Divani-rəyasət üzvləri Rostova əzimet edəcəklərdir [gedəcəklər] ki, general Denikin ilə bu barədə məşvərətdə bulunsunlar. Məşvərətdən sonra Konfrans iclasları Terekdə başlanacaqdır. Cənubi Rus İttifaqı məsələsi qaldırılmadığı deyil, tamamilə müzakirətdən çıxarılmışdır.

- Mövsuq [etibarlı] mənbələrdən xəbər verilir ki, avqust ayının 2-də Ermənistan siyasi mütəssili [nüməyəndəsi] Sülh Konfransına müraciət edərək, Ermənistan mandat məsələsi həll edilincəyədək ingilis əsgərlərinin Zaqafqaziya qaldırılmasını rica etmişlərdir.

Hacı-Tərxan fərariləri

Avqust ayının 9-da Hacı-Tərxandan 4 nəfər fərari gəlmişdir. Bunlar Hacı-Tərxandan Petrovska yelkənli lodkada gəlmişlər. Lodkaçıya bunlar 52 min rublə mükafat vermişlərdir. Petrovskdan Bakıya isə paroxodla gəlmişlərdir. Fərarilərin rəvayətinə görə, hal-hazırda Hacı-Tərxanda bolşeviklərin 30 min nəfərlik bir hərbi qüvvələri vardır. Saldatların halı yaxşı deyildir. Hərbi məmurlar açıq-açığına Hacı-Tərxanın süqut edəcəyini

gizlətmədən söyləyirlər. Əfkari-ümmiyyə [ictimaiyyət] bu rəydir ki, Hacı-Tərxan mübarizəsiz təslim olacaqdır. Hacı-Tərxanda ərzaq məsələsi qayət müşkül haldadır. Yeməməklidən şəhərdə və ətrafında tif [yatalaq] xəstəliyi müşahidə edilməkdədir. Bunu da deməliyiz ki, Hacı-Tərxan bolşeviklərinin əksəri Bakı erməniləridir. Ən görkəmli yerləri bolşeviklər işğal edirlər. O cümlədən Fövqələdə Şurada da ermənilər vardır.

Tazəşəhərdə

Avqust ayının 4-də ingilislər Tazəşəhərdən çıxmışlardır. Bunlar üç paroxodla şəhərdən hərəkət etmişlər. Hal-hazırda şəhərdə bir nəfər də olsun ingilis əsgəri yoxdur. Tazəşəhər üzərinə bolşevik aeroplanları gəlmiş deyə şayə olan [yayılan] xəbərlər həqiqətə müvafiqət etməyir [uyğun gəlmir]. Bolşeviklərin səngəri Tazəşəhərdən çox uzaqdır. Məsələn, bolşeviklər Aşqabaddan üç mövqif [stansiya] Tazəşəhər tərəfinə gəlmişlərdir. Hərçənd Tazəşəhər müntəzəm surətdə təxliyə edilirsə də, fəqət şəhərdə yenə bir çox fərarilər qalmaqdadır. Tazəşəhərdə ərzaq məsələsi çox müşkül bir haldadır. Çörək fəqət kartoçka ilə verilir. Xüsusi surətdə hər girvənkəsi 15 manatdan satılır. Aşqabad bonunun kursu çox aşağıdır. 1000 manat Bakı bonuna 4000 manat Aşqabad pulu verirlər. Tazəşəhərdə Bakı pulu azdır. Tazəşəhər iskaləsində Kerenski pulu işlənilir. 1000 manat Kerenski pula 6000 manat Aşqabad pulu verilir. Şəhərdə suya böyük ehtiyac vardır. Hər 5 nəfərə gündə bir vedrə içməli su verirlər. Həddən ziyadə olan istilərdən dolayı suya daha artıq ehtiyac hiss edilir.

Ərəbistan məsələsi və Sülh Konfransı
“Humanite” qəzetəsi kəndi qarelərinədən [oxucularından] birinin kapitalist və cahangir [imperialist] Yevropa millətlərinin bir tərəfdən ərəb xalqının hüququnu tapdaladığını, digər tərəfdən bütün Şərqi hüzur və rahatlığını pozmaqla ümumi sülhü xələdar etdiklərini şərh edən bir məktubunu dərc etmişdir. Məktubda denilir ki:

Hazırda bir Ərəbistan məsələsi vardır. Əcəba, bu Ərəbistan məsələsi nədir? Birinci Sultan Səlim dövründə (1512-1520 sənələrində) Türkiyə dövləti ərəbləri öz nüfuzi-hökmrənisinə daxil etdisə də, lakin nə onların arasında özünün sultasını bərqərar edə bildi, nə də onların ehtiram və hörmətini qazana bildi.

Məhəmməd əleyhissalamın vəfatından sonra xüləfəyi-raşidinin 632-661 sənələrdə Məkkədə, Bəni-Ümeyyənin 661-744 sənələrdə Dəməşqdə, Bəni-Abbasiyyənin 750-1258 sənələrdə Bağdadda sürdükləri hökumət zamanlarında ərəblər öz lisan və ədəbiyyatlarını mühafizə edib gəlmişlərdi. Ərəbləri ümumi bir hiss, hissiyyəti-milliyətpərvəranə birləşdirmişdi. Ərəbistanda və sair türk hakimiyyətinə keçən ərəb torpaqlarındakı ardı-arası kəsilməyən iğtişaş və üsyanlar bu hissiyyətin qüvvətli bir dəlili və şahididir.

Özlərinin keçmiş, ədəbiyyatı, əski mədəniyyətləri ilə və Osmanlı imperatorluğu daxilində təşkil etdikləri 15 milyonluq nüfusları ilə qayət qüvvətli olan ərəblər monqol və türk hərbcu [hərbçi, döyüşçü] və qəhrəmanlarının sındırıp pərişan etdiklərini bir vaxt gələr abad edərlər ümidi ilə yaşayan ərəblər

hazırda böyük yəs [ümitsizlik, məyusluq] keçirirlər.

Nə üçün?

Çünki Ərəbistan məsələsini anlamayırlar. Yaxud anlamayırlar kimi göstəririlər. Ona hər zaman vahid bir məsələ kimi baxılmayıb, ayrı-ayrı parçalar kimi almışlardır. Onu bir çox ayrı-ayrı hissələrə – Suriya, Fələstin, Ərəbistan məsələsinə təqsim etmişlər [bölmüşlər]. Süni surətdə onu rəngarəng nüfuzlara tabe etmək istəmişlərdir. Demək, bu milləti mütəşəkkil bir hala qoymaq və diriltmək üçün onu qurd kimi parça-parça doğrayırlar.

Müharibə hərəkətinin ibtidasında [başlangıcında] ərəblər öz üzərlərində hökumət sürən türklərə qarşı mübarizə etmək üçün Müttəfiqlərə qoşulmaq xahişini izhar etdilər. Minlərlə suriyalılar əcnəbilərin hərbi edən qüvvələrinə qoşuldular. Bu ümidlə ki, öz vətənlərini xilas etsinlər və müstəqil olsunlar. 1916-cı ildə Hicaz ərəbləri Türkiyə hökumətinə elani-hərb etdilər. 50 min nəfər adam istiqlalçılıq uğrunda mübarizədə davam etdi. Bununla bərabər, türk ordusuna qarşı vətənpərvərənə mübarizə etməkdə Suriya dəxi iştirak etdi. Müttəfiqlər Suriya və Fələstindəki müvəffəqiyyətlərindən dolayı yalnız onlara mədyunişükrandırlar [təşəkkür borcludurlar].

Şimdi müharibə bitmiş, öz istiqlalçılıq yətini tələb edən, bu uğurda ittihad və ittifaq edib mübarizədə bulunan və yardım gözləyən bir millətə biz nə veririk? Biz onlara bunun əvəzində müxtəlif imperializm və kapitalizm hiyləsini pərdələyən ünvanlarla yek-digərindən [bir-birindən] ayrılmaq, parçalanmaq, ölmək təklif edirik.

Ərəb məsələsi Ərəbistan, Beynənnəhreyin (Fələstin daxil olmaqla) və Suriyaya şamildir. Bu torpaqların yerli əhalisini lisan, din, ədəbiyyat və mədəniyyət birləşdirir. Bu millətin ayrı-ayrı şərait altında olan ürfani-mədəniyyətinə baxmayaraq, keçirdiyi tarixə nəzər edilərsə, görülər ki, bunlar özlərinin bütün hərəkətini etilafı müttəhidən [öz aralarında razılışmaqla birgə] keçirmişlərdir.

Bu yerlərin irəli düşənlərindən Suriya hər zaman bir çox hərəkətlərdə qabaqda olmuşdur. Böylə olan surətdə kəndisindən mədəniyyətə daha aşağıda qalan Hicaz istiqlalçılıq qazandıqda, Suriya bəzi məntəqeyi-nüfuzlara təqsim edilir. Hərgah Hicaz öz xidmətindən dolayı istiqlalçılıq qazanırsa, nə üçün Suriya və Beynənnəhreyin böylə bir mükafat almaqdan məhrum edilir? Biz zahiri görünüşü saxlamaq [üçün] Şükrü Qanem, doktor Corc Samne, sair bu kimi suriyalılar meydana çıxardıq. Bunlar 40 sənədir ki, öz yerləri ilə əlaqələrini qeyb etmişlər. Bizim onlara verəcəyimiz səlahiyyətdən başqa ayrı bir mandatları yoxdur. Biz mühasirə vəziyyətində olan yerlərdən nümayəndələr heyəti dəvət etdik və inandırırıq ki, bu nümayəndəlik heyəti Livan xalqının arzu və diləyini təmsil edər. Demək, biz haqq və ədalətə və Yevropa sülhünü xələldar etmək təhlükəsi mövcudiyətinə rəğmən, çalışırıq ki, həqiqəti gizlədək və onu istədiyimiz bir surətdə göstərək.

Ərəb məsələsinin yeganə ədalətpərvərənə bir surətdə həlli ərəb vilayətlərinin konfransını dəvət etməklə mümkün olardı. Bu yerlər üstündə ancaq bizdən öz dirilməkləri üçün müavinət

gözlədikləri bir halda, Cəmiyyəti-Əqvam qəyyumluğu bərqərar etməklə onların gələcəklərini təmin etmək olardı. Bu vasitə ilə biz əlaqeyi-dostanə saxlaya bilərik, əks halda biz öz verdiyimiz vədi sındırmış olarıq. Bununla da Şərqdə hər zaman ümumi sülhü xələldar edə biləcəyi ilə təhdid edən bir həyəcan əmələ gətirməyə səbəb olarıq.

Amerika maliyyunu [varlıları] və Cəmiyyəti-Əqvam

Amerika Məclisi-Əyanında [Senatında] senator [Vilyam] Bora söylədiyi nitqində Amerika sərvətdarlarının Cəmiyyəti-Əqvama müavinət göstərmələri əleyhinə ciddi surətdə protesto etmişdir. Amerika sərvətdarları Yevropada böyük maliyyə əməliyyatı icra etməkdən ötrü Cəmiyyəti-Əqvamın təşkil olunmasını arzu edirlər. Məzkur [adı çəkilən] senatorun dediyinə görə, Amerikanın ümdə bankirləri maliyyə korporasiyası təşkil etmişlər ki, bununla Yevropadan ötrü milyardlarla borc almağa və ərzaqla xammal gətirməyi öz əllərinə almağa hazırlaşılar. Bu iş onlara böyük mənfəət verəcəkdir. Onlar öz maliyyə məramnamələrini rəsmi surətdə təmin etməkdən ötrü Amerika hökumətini də bu işdə iştirak üçün cəlb etməyə çalışırlar. Bu barədə Konqreyə daxil etməkdən ötrü lazımı layihə hazırlanmışdır. Senator Boranın sözüünə görə, Amerika bankirləri Yevropa sənəətinin [sənayesinin] müşkül halından istifadə etmək istəyirlər. Yevropa sənəətini müharibə ehtiyacı tamamilə məhv etmişdir. Onlar Yevropada iqtisadi ağılıq etmək istəyirlər. Senator [Filander Çeyz] Noks bu bəyanatı təsdiq

edib əlavə etmişdir ki, daxil ediləcək qanun layihəsi Yevropa ticarəti ilə təmin edilmiş bir çox milyard borcu ödəməyə müqtədir olan korporasiya vücuda gətirəcəkdir.

Fransa əhvalı

Batumda nəşr olan “N[aş] k[ray]” qəzetəsinin rəvayətinə görə, 1916-cı ildə Fransada olan rus saldatlarından gələnləri nəql edirlər ki, Fransada bolşevizm olması haqqında bir söz belə yoxdur. İqtisadi tətillər olmuşdursa da, təsiri olmamışdır. Ancaq 1 May münasibətilə Parisdə olan təşkilatlar[d]a müxtəsər tətillər və nümayiş əsgərlər tərəfindən müşkülatsız dayandırılmışdır. Hökumət öz tərəfindən fəhlələrin arzusuna müvafiqət edib və hər halda, fəhlə sinfinin mənafeyini gözləyir. 8 saatlıq iş müddəti tətbiq edilib, hər cür işlərin məvacibi artırılmışdır. Əhali arasında sakitlik və asayışdır. Hərgah bəzi adamlar tərəfindən və mətbuatda burjuylar əleyhinə narazılıq səsləri eşidilsə də, bu adamlar bolşevikləri quldur hesab edib bolşeviklərə nifrət edirlər. Ordu arasında narazılıq yoxdur. Çünki əsgərləri yaxşı saxlayırlar. Hər saldat dörd ay bitdikdən sonra məzuniyyət alır. Hal-hazırda Fransada bir çox rus saldatları vardır ki, bunlar orada xidmət edənlər və Fransa tərəfindən işğal edilən yerlərdən qaçıb gələn hərbi əsirlərdir. Əhalinin onlara münasibəti fənadır. Bunların hamısına təklif edilir ki, vətənlərinə, yaxud işə getsinlər. Fransızlar rus saldatlarına müvəqqədən iş verirlər. Mümkün olduğu qədər fransızlar rus saldatlarından xilas olmağa və tezliklə onları Rusiyaya gön-

dərməyə çalışırlar. Rus saldatlarından çöl işlərində işləyənləri vardır. Gündə frank yarım muzd alırlar. Fransa fəhlələri isə gündə 20 frank, daha da artıq qazanırlar. Həyat ucuz deyildir. Ancaq ayaqqabı və manufaktura ucuzdur. Ərzaq şeylərindən korluq yoxdur. Çünki bu axır vaxt Amerikadan çoxlu ərzaq şeyləri gətirilir. Rusiyaya bilaaram rus əsgərləri göndərilir. Bunları bolşeviklərlə mübarizə üçün Denikinin yanına göndərilər. Ruslar arasında şiddətli surətdə bolşevizm təşviqatı vardır. Dabravol ordusu tərəfindən mümaniət [mançilik] göstərən yoxdur.

TÜRKİYƏDƏ

Türk və yunan əhalisi arasında toqquşma

Bursa vilayətində türk və yunan əhalisi arasında toqquşma olmuşdur. Bir toqquşmada türkləri geri çəkilməyə məcbur edən yunan nizami əsgərləri iştirak etmişlərdir. Bu cür toqquşmalar İzmirdə də olmuşdur. Oraya yunan əsgərləri göndərilmişdir. Türklər ehtiyat edirlər ki, yunanilər Soma-Bandırma dəmiryolunu əllərinə keçirsinlər. Türkiyə əsgəri dairələrində bu xəbərlər həyəcana bais olmuşdur ki, yunanilər əsgərlərini daha da artırmaq istəyirlər. Ona görə türklər də öz qüvvələrini artırırırlar. Türkiyə Hökuməti bu işdə İtaliyanın müavinətinə güvənir. Guya İtaliya vəd etmişdir ki, Türkiyə əsgərlərinə topxana versin. (Məlum olduğu üzrə, London müqavilənaməsi mövcubincə [müqavilənaməsinə əsasən] Müttəfiqlər Türkiyəni

məğlub etdikləri zaman İzmir oblasti İtaliyaya vəd edilmişdir.) Bundan əlavə, Trabzon, Sivas, Kastamonu və Ankara vilayətlərində türk dəstələri təşkil edilməsi “Həmidyyə” paroxodunun sabiq komandanı Rauf bəyə və Mustafa Kamal paşaya tapşırılmışdır. Trabzon yaxınlığında Türkiyə sabiq vəkili Səbri bəy İtaliya pasportu ilə tutulmuşdur. O, İtaliya nəfinə [xeyrinə] təşviqat yapmış. İtaliya məmurlarının tələbinə görə məzkur [deyilən şəxs] azad edilib tezliklə İtaliyaya getməsi üçün ondan iltizam alınmışdır.

NƏZARƏTLƏRDƏ [NAZİRLİKLƏRDƏ]

Azərbaycan Xariciyyə Nəzarəti Gürcüstan Xariciyyə Nəzarətinə işbu məzmununda bir teleqram göndərmişdir:

“Sizin teleqrafınıza cavab olaraq məlum edirəm ki, hökumətimiz daima Qafqaziya millətləri miyanında [arasında] baş qalxıza biləcək mübahisəli məsələlərin sülh üzrə həll olunması tərəfdarı olduğu üçün, iyul ayında erməni nümayəndə-sinə müvəqqəti hüddud təyini üçün müzakirata girişmək təklif edilmişdir. Zaqqafqaziyanın əhvalının ciddi olduğu üçün Zaqqafqaziya Konfransı fəaliyyəti təcdidinə [bərpaşına] kəndi rizamızı veririz.”

Yeni Kabinə

Məclisi-Məbusan dəvairində [dairələrində] yeni Kabinənin bu qərarla təşkil ediləcəyi söylənməkdədir. Rəisi-vükəla [Baş nazir], Daxiliyyə və Post-Teleqraf na-

ziri Nəsim bəy Yusifbəyli, Xariciyyə naziri Fətəli xan Xoyski, Hərbiyyə naziri general Mehmandarov, Ədliyyə naziri Məhəmməd Yusif Cəfərov, Ticarət və Sənaye, Ərzaq, Ümuri-Xeyriyyə və Nəfiə [Sosial Təminat] naziri [Musa bəy] Rəfiyev, Türuq və Məabir [Nəqliyyat və Rabitə] naziri [Xudadad bəy] Məlikaslanov, digər portfellər də işbu zat miyanında təqsim ediləcəkmis [bu şəxslər arasında bölüşdürüləcək].

MAVƏRAYİ-QAFQAZ KONFRANSI MÜNASİBƏTİLƏ

Qafqazda yaşayan üç böyük millətlərin arasında həll edilməyə əşədd [şiddətli] ehtiyacı olan məsəildən [məsələlərdən] ən mühümü sərhəd məsələsidir ki, bunun ətrafında böyük güft-gular [söz-söhbət] dövrən etməkdə və əlan [indi] etməkdədir.

Bu məsələ bu üç millətin arasında qan tökməyə səbəb ola bilərdi və Qafqazda asayiş əvəzinə daima hərc-mərclik meydana gələ bilərdi. Bunu Azərbaycan Hökuməti vaxtilə eyi düşündü və törəyə biləcək fitnə və fəsadlara yer verməməkdən ötrü Ümumi Mavərayi-Qafqaz [Zaqafqaziya] Konfransının qayəsini meydana çıxardı və konfrans Tiflisdə çağırılacaq oldu.

O vaxt erməni hökuməti, daşnaklar başda olmaq üzrə, bu işdən açıq-açığına boyun qaçırdılar. Aprelin 9-da açılacaq konfrans iki kərə təxirə düşdü. Nəhayət, konfrans baş tutdu. Fəqət bu konfransdan bir şey hasil olmayacağını hər kəs

anlayırdı. Çünki daşnaklar səmimiyyətdən çox kənar idilər. Daşnaklar[ın] sərhəd məsələsinə başqa nəzərləri var idi və istədikləri torpaqları tutacaqlarına, kimin gücünə istinadən bilməm, pək əmin idilər. Sonrası vahid Zaqafqaziya cəbhəsi və ittifaq şüarını konfransda qaldırarkən, erməni nümayəndələri hökumətlərindən bu babda düsturül-əməlləri [bu barədə təlimatnamələri] olmadığını bildirdilər və İrəvana gedib düsturül-əməl almağa ehtiyacları olduğunu anladılar.

İki həftə tənəffüs meydana çıxdı. Həman tənəffüs şimdiyə qədər uzadıldı və aralıqda böyük naümidlik də törəndi. Erməni hökuməti bizimlə vahid Zaqafqaziya cəbhəsi təşkil etmədi. Zahirə olmasa da, batində bizim cəbhəmizi də təhdidə aldı.

Siyasət ələmi böylə naməlum və qeyri-müəyyən halda olduğu sırada erməni hökuməti kəndi siyasətini yürütməyə başladı. Kəsrəti-islamla [müsəlmanların çoxluğu ilə] məşhur Qars, Ərdahan, Kağızman okruqlarını istila etdikləri kimi, büsbütün azəri türkləri ilə məskun Vedibasar, Şərun və Naxçıvan tərəflərini də xainlərinmi bərəkətindən və ya İngilis Komandanı nümayəndəsinin müsəlmanlara olan təkidatından naşi [təkidləri səbəbilə] istila etdilər. İmperializm şüarına müğayir [əleyhdar] və zidd olmaq üzrə elan edilmiş erməni hökuməti bu gün imperializmin ən böyük tərəfdarları olduqlarını göstərdilər.

Fövqdə [yuxarıda] zikr etdiyimiz islam vilayətlərinin istilasından sonra o yerlərdə böyük cinayətlər, böyük əziyyətlər, namus və şərəfə toxunmaq kimi mənhus

[pis] əməllər meydana çıxdı. Daha camaat tab gətirə bilməyib kəndi müqəddəratını kəndiləri həll edəcəklərini və biri qalanadək qan tökməyə hazır olduqlarını anladılar və erməniləri o yerlərdən qovdular.

Bu sırada ümumi Qafqaz Konfransı qayəsini meydana çıxaran Azərbaycan daşnakların yadlarına şimdi düşdülər və qəzetələrində Azərbaycan Hökuməti qan tökülməyin önünü ala biləcəyini yazmağa başladılar və Azərbaycan hökuməti millətdaşlarına məsləhət göndərməsinin lazım olduğunu söylədilər.

Bizcə, bu anlaşılmaz bir məsələ olmaqla bərabər, təəccübümüzü də mövcib [təəccübümüzə səbəb] oldu. Azərbaycanın ayrılmaz bir hissəsi olan ölkələrdə erməni hökuməti Azərbaycanı kəndisinə tərgib [rəğbət oyandırmaq] və təşviq üçün bir agent surətində dəvət edir və “Mən sənin ayrılmaz hissəndə hakim olub cinayətlər yapacağıma mənə yardımda bulun” – deyir. Pək tühaf!

Xülasə, cənubda başlanan Mavərayı-Qafqaz yanğısını söndürmək lazım olduğunu düşünən gürcü hökuməti konfransın yenidən dəvəti haqqında erməni hökumətinə və bizə də təklif etdi. Biz gürcü düşündüyü kimi bu konfransa ehtiyac olduğunu etiraf edirik. Bu gün beş ildən bəri dövrən edən hərc-mərcliyə xitam vermək və buna yol verməmək lüzumunu da pək eyicə anlayırıq.

Konfrans dəvət edilərsə, müvəffəqiyyət dilərik. Fəqət bunu bilməliyiz ki, o konfransa səmimiyyətlə gəlməsək, hər kəsin qəlbində bir qayə, bir fikir olmasa, yenə böhran hökmfərma olmaqla bərabər, bir naümidlik də meydana gələrək,

bu da iğtişəşin böyüməsinə, dairəsinin geniş meydan tutmasına bais ola biləcəkdir.

Konfransa gələn nümayəndələr bir kərə əvvəldən bilməlidirlər ki, fəvqdə zikr olunan ölkələr erməni hökumətinə qəbul etməyəcəkdir və biri qalana qədər mübarizədə bulunacaqlardır. Biz kimsənin müqəddəratına xələl vurmaq təmənnəsindən olmadığımız kimi, bizim də müqəddəratımızın əlimizdən getməsinə göz örtməyəcəyiz.

Konfrans dəvət edilərkən kəndi hökumətimizin diqqətini bir yerə cəlb etmək istəyirik. İstərik ki, “Seym” vaxtı İrəvan müqəddəratı irəvanlıların iştirakı olmaqsızın Batumda həll olunan təki, Naxçıvan, Şərur müqəddəratı da o yerlərin nümayəndəsi olmaqsızın həll edilməsin. Konfrans dəvət edərkən o yerlərdən nümayəndə çağırılmalı, həm də öylə nümayəndələr ki, əlan [indi] o yerlərdə isbati-vücut edirlər [varlıq göstəririlər, yaşayırlar], nəinki Bakıda və Tiflisdə yaşayanlardan olsun ki, övzadan [vəziyyətdən] xəbəri olmaya-olmaya gedib hava qaraltsın.

O yerlərdən dəvət edilən nümayəndələr konfransa qəbul edilməsə də, genə çağırılmalıları vacibdir ki, bizim konfransa gedəcək nümayəndələrimizlə xüsusi bir komiyaon təşkil etsinlər və bizim nümayəndələri də övzadan hali [xəbərdar] qılmaqla bərabər, camaatın arzu, diləklərini də bildirsinlər.

O yerlərdən dəvət ediləcək nümayəndələrin də konfrans dəvət olunacaq məkana gəlib çıxmaları üçün həyatlarını erməni torpağından keçərkən erməni hökuməti təmin etməlidir. Buna etina

edilməzsə, konfransın nəticəsi də şübhə altında olacaqdır.

Əli Səbri [Qasimov]

ŞİMALİ QAFQAZ CÜMHURİYYƏTİ PARLAMENTOSU

3

Bolşevizm mərkəz və mənbəyinə mücavirəti [yaxınlığı] səbəbi ilə Şimali Qafqaz məmaliki [məmləkətləri], Qafqaziyanın digər cümhuriyyətlərinə aid ərazidən ziyadə hərəkəti-inqilabiyyəyə səhneyi-vüqu olmuş və çox xırpalanmışdır...

Gürcüstan ərazisi o mənbədən gələcək sədəmatdan [zərbələrdən] vəhlətən [birinci növbədə] mütəəssir olmayacaq qədər uzaq olmaqla bərabər, içində rus bolşevikləri nadir idi. Eyni zamanda əhali bir millətdir və silahları var idi. Gürcülər ondan ötrü mövsümünü fəvət etmədilər. Sırasında hər şeyi yapa bildilər.

Azərbaycan dəxi eyni vəziyyətdədir. Fəzlə olaraq hər dürlü təərrüz [hücum] və təhlükədən qoruyacaq imdadçı türk gücü tam vaxtında gəlib çatmış idi. Azərbaycanlılar imdadçıları sayəsində işi yoluna qoya bildilər. Parlamento və hökumət təşkilatını tamamladılar.

Biz Şimali Qafqaza gəlincə, əvvəla, bu iki cümhuriyyətin rus və bolşevizm kimi şimaldan gələcək hər dürlü qəzalarına, bəlalalarına qarşı səddi-Çin vəziyyətindəyiz. Biz həyatda ayaqda olduqca, biz yıxılmadıqca cənub qardaşlarımıza zəval yoxdur. Bizim müvəffəqiyyətimiz cənubun da müvəffəqiyyətidir. Biz yıxılarsaq,

bizi yıxan nə isə, sonra bunlara çatacaqdır. İmdadçı gətirdiyimiz türklər azərbaycanlılara çatdığı kimi bizə sırasında çatmadı. Gecikdi. Onların gücü ilə bir iş qayırmağa vaxt bulamırdı. Qayıra bildiklərimiz də faydasız qaldı. İşimiz tam düzələcək vaxt geri qayıdıb getməyə məcbur oldular. Əllərimiz böyrümüzə olaraq meydanda qaldıq.

Məməfih [bununla belə], çalışıldı. O zaman Tiflisdən bir dürlü ayrılmaq istəməyən o zamankı Daxiliyyə naziri [Pşemaxo] Kotsev Dağıstana pək güclüklə gətirildi. Türklər Dağıstanda ikən hüsula gələn səlahi-əməmdən bilistifadə [ümumi asayışdan istifadə etməklə], türk əsgərinin hərəkətini addım-addım təqibən hər dürlü polis və zabitə təşkilatını hər kim olsa, dərhal qolaylıqla yapa biləcək və hökumətdən izin və xəbərsiz içində bir quş belə uçammayacaq qədər məmləkəti zəbtü rəbt altına ala biləcək ikən, bu fürsəti fəvət etmək üçün türklərin övdətini [qayıtməsini] bəklədi, sonra gəldi.

Nə fayda ki, “hökumət, dövlət” denilən şeyləri yalnız kitabda görmüş, bütün ömründə Şimali Qafqaz işlərindən əvvəl bir gün, bir saat olsun hökumət ümürunda [işlərində] bulunmamış bir kişi olan bu nazir mütəfəkkir və müdəbbir [tədbirli] deyildi.

Bu əsrdə və bəlkə hər əsrdə bir millətin hərəkəti-istiqlaliyyəsi əmri-xətirini [təhlükəli işini; böyük və çətin işini] sövq və idarə etmək üzrə başına keçən adamlar, o işə görə, hər halda, əvvəla lazım gələn ülum ilə mücəhhəz [elmlərlə təchiz edilmiş]; saniyə [ikincisi], icadi-tədabir istedadına [tədbirlər görmək qabiliyyətinə],

yəni fikri-icada [təşəbbüsü ələ almaq qabiliyyətinə]; salisən [üçüncüsü], namütənahi əzm və cəsəratə malik olmaq gərək ikən pək az bir müddət sonra rəyasəti-hökumət [hökumət başçısı] mə-qamına keçən Kotsev bu xəsailin [keyfiyyətlərin] ikinci və üçüncüsündən ari [uzaq] idi.

Bir Kotsevi, bir də yükləndiyi işləri mülahizə edən hər hankı bir insan vəhlətən [birinci növbədə] deyə bilərdi ki, şimala aid məsaili-ümumiyyənin [ümumi məsələlərin] tədbir və idarəsi əgər bu Kotsev əlində olacaqsa, artıq o məsail öz cərəyani-təbiisinə [təbii axarına] tərki edilmiş deməkdir. Filhəqiqə [həqiqətən], bu kişinin o məsaili nə təcilə [sürətləndirməyə], nə də təkmlə [başə çatdırmağa] təsiri olamayacaqdı. Netəkim olmadı. Çünki qətiyyəni iş adamı deyildi.

Məmafih, o əsnada bolşevik və Denikin təhlükələri bir az uzaq məsafədən olduğuna baxaraq, mühiti bir dərəcəyə qədər hali-təbiisinə qoyub kimi mülahizə ilə bu rəisi-hökumət əlində işlər eyi olmasa da, bəlkə, başımıza böylə birdən-birə qiyamət də qopmaz və hər halda, bir gün bir sahili-səlamət buluruz ümidində idim. Məgər: “İza vəsədəl-əmrü ilə qeyri əhlihi fəntəziri saətə” hədisi-şərifini nə böyük bir düsturi-mənadar [mənalı düstur] imiş! Bütün Qafqaz cümhuriyyətləri arasında mövqeyi və mühitinin mizacı səbəbləri ilə ən ziyadə əsirüt-təşkil [qurulması ən çətin] olan Şimali Qafqaz Cümhuriyyətini təsis etmək şöylə dursun, təşəkkül etmiş hazır bir hökuməti belə ən asudə zamanda idarə edə biləcək kimi təbiət və əxlaqda deyildi.

Şübhəsizdir ki, yeni bir dövlət vücudə gətirmək və sonra işlətməklə, vücudə

gəlmiş hazır bir hökuməti idarə etmək arasındakı fərqlər əzimidir [böyükdür]. Bu adam zənn edirdi ki, hökumət işi daireyirəyasətdə yalnız övraq [sənədlər] ilə məşğul olmaqdır və bilməzdi ki, əvvəla, məmləkətdə əmniyyəti-ümumiyyə ilə məşğul olacaq zabitə [asayiş] təşkilatı və sairə və sairə bir çox şeylər lazımdır. Ta ki bir tərəfdən əhali bu icraat və təşkilatı görsün və ərkani-hökumətin [hökumət adamlarının] vəzaifi-hökuməti [hökumət işlərini] yapa biləcək adamlar olduğuna inansın. Digər tərəfdən, hökumət də hüquqi-hökuməti ararkən bu təşkilat qüvvəti ilə əhali üzərində indəl-hacə [lazım gəldikdə] icrayi-nüfuz edə bilsin.

Kotsevin qəfləti və bacarıqsızlığı səbəbi ilə bütün işləri kəndi təleyinə buraxılısı Şimali Qafqaz Cümhuriyyətinin ilk Parlamentosu məqamına qaim olmaq üzrə 28 kişilik [nəfərlik] heyət Teymurxanşurada rəisi-hökumət Tapa Çermoyevin rəyasəti altında ictimə [iclas] etdi. Bu heyət Parlamento deyildi. Çünki nə nəzəriyyətdə, nə də tətbiqatda hökumət icraiyyə rəisinin eyni zamanda Parlamentoya rəyasət eylədiyi görülməmişdir. Bu 28 kişilik Divani-Aliyi-Cümhuriyyət hali-ictimada [yığıncaq halında] ikən Tapa Çermoyev rəyasəti-hökumətdən istefa edib yerinə Kotsev rəisi-hökumət intixab edildi [seçildi] və məzkur [adı çəkilən] Divani-Cümhuriyyətin qərarı ilə çox keçmədən 62 kişilik bir Parlamento 20 kanuni-sani [yanvar] 1919-da Teymurxanşurada ictimə etdi.

Gərək əvvəlki 28-lər divanı, gərək bu ikinci Parlamento yalnız Dağıstan vilayətinin məbuslarından [millətvekillərindən] mürəkkəb [ibarət] deyildi. 28-lərdə ose-

tinlərdən, inquşlardan, çərkəzlərdən, çeçenlərdən də var idi. İkinci Parlamentoda kəzalik [həmçinin] şimal əqvamının [xalqlarının] kəffəsindən [hamısından] var idi. Çeçenlərdən 11, çərkəzlərdən 6, inquşlardan 4, osetinlərdən 4, dağıstanlılardan 37 məbus var idi. Çərkəzlərdən 20 qədər məbus gəlməsi lazım ikən imkansızlıq mane olmuşdu.

Bu ikinci Parlamento zamanındakı böhrani-vükəla [hökumət böhranı] əsnasında istefa edən Kotsev ikinci dəfə rəyasətə intixab edildi.

Ötədən bəri Xariciyyə naziri Heydər Bammətov idi. Heydər Bammətovun Paris məhafilində [dairələrində] özünü tanıdığı sifətinə xələl gətirməmək məqsədilə məqamında ibqasını [qalmasını] və rəisi-hökumət tərəfindən Kabinədə vükəla [nazirlər] listəsinə Şeyxülislam yazılan Əli Hacı əfəndi Akuşinin də məşixətini [şeyxülislamlığını] Parlamento fəvqəlüsul [qaydaların fəvqündə] olaraq təsvib [təsdiq] etdi.

General Mikayıl Xəlilovun rəyasətə intixabı zamanında da eyni hikmətə binəən [əsasən] eyni təsvib vaqə oldu. İndi bunlar hər nə qədər Parlamento tərəfindən intixab edilən rəisi-hökumətin, Kabinəsinə kəndi idxal eylədiyi iki nazir isə də, yalnız rəisi-hökumət tərəfindən intixab deyil, sifətləri Parlamentoca da təsdiqi-sərih ilə [açıq-aşkar, şübhəsiz bir şəkildə] təsdiq edildiyi cəhətlə, içində bulunduqları Heyəti-Vükəlanın [Nazirlər Kabinetinin] istefası ilə və ya süqutu ilə saqit olmayacaqlardır, ta ki, haqlarında Parlamento süqut qərarını verə.

Rəisi-hökumətin Daxiliyyə Nazirliyi zamanından başlayan heçliyi seyyiəsi [nəticəsi, mənfi təsiri] olaraq hökumət get-

dikcə zəiflədi. Bu halı mühit daha qorxunc göstərmək istəyən zabitan qismi də qurd kimi ovlanmaq üçün sisli bir hava bəkləyirdi. Bu zabitan qrupunun başında rəisi-hökumət zənn olunan general [Mikayıl] Xəlilovun bulunduğunu sonra anlayırız. Denikin əsgərindən bir miqdar əsgərin Petrovskə gəlməsini həman fürsət ədd etdilər [fürsət saydılar] və fürsəti qənimət bildilər. Qiyamətin qopmaq üzrə olduğunu söyləyərək əhalini və Parlamentonu həyəcana düşürdülər. Halbuki o anda öylə bir təlaşa məhəl [yer] yox idi. Çünki Denikin Türküstan sövqiyyatında Qroznıya Petrovsk xəttindən haqqi-istifadəsi Dövəli-Etilafıyyə [Antanta dövlətləri] tərəfindən tanınmış və hökuməti-cümhuriyyəyə də bildirilmiş idi.

Bu hesabla Denikin əsgərinin oraya gəlməsi fəvqəl-məmul [gözlənilməz] bir şey olmadığına görə, Parlamentonun bunu lüzumundan ziyadə böyütməməsi lazım ikən, o anda kim nə kimi bir rol çəvirirdi, bilməm. Dağıstanlı məbuslar Parlamentoda o saata qədər mövcud olduğu anlaşılmayan “Dağıstan partisi” namını alaraq çeçen, çərkəz, osetin, inquş məbuslarından ayrı və xüsusi bir cələseyixəfiyyə [gizli iclas] əqd etdilər. Sonra salona gəldilər. O zaman partinin cələsədə verdiyi qərarı məbus Apaşev “Dağıstan partisi, Parlamento əzası evlərinə taysınlar [qayıtsınlar] qərarını bilittifaq [yekdilliklə] verdi” deyə salonda ümuma təbliğ eylədi. Çeçen, çərkəz, osetin, inquş məbusları buna bilittifaq müxalif rəydə bulundular, lakin əqəliyyətdə [azlıqda] qaldılar.

Bu hadisədə şimdiki bizə lazım olan nöqtə şudur ki, qərar “ilqa” və ya “fəsx”

[ləğv] kimi nəfsi-Məclisə [Məclisin özünə], heyəti-ümumiyyənin şəxsi-mənəvisinə təəllüq edəcək [aid olacaq] qeyddən xalidir. Məclisi-Məbusanı pozub yox etdiklərini ifadə edəcək söz olmadığı kimi, məbusların sifəti-vəkalətlərini və səlahiyyəti-təmsiliyyələrini mütəəssir edəcək və məbusluqlarına xitam verildiyinə, sifət və səlahiyyəti-təmsiliyyələrinin nəhayətə ərdiyinə dəlalət edəcək ləfz dəxi yoxdur. Böylə bir qərar ittixazına [qəbul edilməsinə] Məclisi məcbur edən səbəb sərihdır: Məclisin düşməni Məclisə yaxlaşmış zənn olundu. Məclisi hali-ictimada [yığıncaq halında] bulduğu təqdirdə əzaları müaxizə etməsi məlhuz idi [Məclis üzvlərini sıxışdırması ağla gəlirdi].

Səbəbi-mücbiri [məcburedici səbəbi] ilə birlikdə qərarın sərih ibarəsi [açıq-aşkar ifadəsi] təhlil edildikdə mənası: “Düşmənin, məhəlli-ictimamız [yığıncaq yerimiz] olduğunu bildiyi bu Parlamento binasında yığılmamız məbusanın və hökumət ərkanının şəxsləri üçün təhlükəli olduğundan, indəl-icab [məcburiyyətdən], axır məhəldə yığılmaq üzrə dəvət vüqu buluncaya dəyin, məbusların xanələrinə taymalarına bilamüddət məzun olduğuna [müddətsiz icazə verildiyinə] qərar verildi”, deməkdir.

Əzaların xanələrinə tayması qərarı general Xəlilovun bu işdə qayeyi-amalı idi. Bu qərar verilmiş olunca başqa bir ictimada general Xəlilov: “Mən Şimali Qafqaz hökuməti-cümhuriyyəsi rəisi sifətini tərk etdim. Ancaq Dağıstan rəisi olaraq ifayi-vəzifə edirəm” demişdir.

Demək oldu ki, general Xəlilov hökuməti-cümhuriyyə rəyasəti həmuləsini [yükünü] özünün kefi ilə vərayi-

zahrından [kürəyindən, belindən] xakə [yerə] atıb, düşməne iltihaq eylədi [qoşuldu]. Düşmənin lehinə və namına və hökuməti-milliyəsi əleyhinə ifa edəcəyi bir vəzifə dəröhdə etdi [öhdəsinə götürdü]. Bu barədə Parla mentonun rəyini bəkləmədi.

İştə, ondan sonra Parlamento tə-rəfindən rəyasəti-hökumət və Kabinə xüsusunda müzakirə vəqə olmadığına görə Şimali Qafqaz hökuməti-cümhuriyyəsi kabinəsi, rəisi ölmüş və yaxud istefa etmiş və yerinə kabinəni təşkil edəcək rəisi-digər ittixab edilməmiş hal və şəkildə olaraq durur.

(mabədi var)

Pşimaf

AZƏRBAYCAN İSLAHATI

2

Əhali və polis nəfəratı

Azərbaycanın daxili islahatından biri, bəlkə birincisi əhali ilə polis nəfəratı arasında sıxı bir münasibətin bulunmasıdır. Bunların arasında əlaqə və müamilə [rəftar] eyi olarsa, məmləkətin daxilində məhəbbət və məvəddət [sevgi; dostluq] kökləşər, ıxlas, iradəət [səmimiyyət, mehribanlıq] təməl atar.

Bilümmum [ümumiyyətlə, bütün] daxilə gözlənilən islahat el birliyi ilə vücuda gələr. Bununla həmi elin heysiyyəti, həmi də məmuriyyət şərəfi yüksələr, qüvvət, qüdrət bular və icab etdiyi [lazım gəldiyi] zamanda coşqun həmiyyət, yük-

sək ruh mənayi-xassı [həqiqi mənası] ilə meydana çıxar.

Məmləkətin əmniyyəti, əhalinin rıfahiyyəti, ticarətin bollaşması, yaşayışın lətifəti, əxlaqın təhzibi [gözəlləşməsi] məmurların nəzakətinə, nizam və qaydaya riayət etmələrinə bağlıdır. Məmur nizamsevici olarsa, əhali dəxi itaətçi olar. Əxlaqlı olarsa, əxlaqlı olar. Hasili, əhalinin bütün eyiliyi-fənalığı məmurun tərz-i-hərəkətinə təvəqqüf edir [bağlıdır].

Lakin gənc Azərbaycanımızda hənz bu məsələ bambaşqadır, nəzəri-etinaya alınmışsa da, tətbiq edilməmişdir. Polis nəfəratı postaya, bazara, çarşıya getdiyinə həman əlinə bir zopa alaraq qoşurlar, haqsız və yersiz olaraq istemal [istifadə] edirlər. Qovğalar ehdasına məhəllər arayırlar [Dava salmaq üçün yer axtarırlar]. Bunun meydana çıxardığı şey müvəffəqiyyət deyil, tam mənası ilə fəlakətdir.

Bu gün milisin dəyənağı “şərəfinə” məzhər [nail] olmamış bir adam tapılmaz. Çörəkçi döyülür, çayçı döyülür, baqal döyülür, bəzzaz [bez, parça satan tacir] döyülür. Həp, həp döyülür.

Baxalım bu döyməklər nə kimi nəticələr bəxş edir? Əhali bundan mütənəbbəh olurmu [ağıllanırımı]?

Xayır!

Zira bu döymək islahat və müvəffəqiyyət üçün olmayır, başqa bir məqsədlə icra olunur və ancaq o məqsədə çatırlar. Halbuki hər soqaqda [küçədə] yüzlərcə hökumətin əfal [feillərini] və hərəkətini təkdir edən [pisləyən] zənginlər, əsgər və zabitanı təhqir edən mütəkəbbirlər və məmurları təqbih edən [bəyənməyən, qəbahətləndirən] qoçuba-

şılar durur, sərbəstiyi-tammə ilə [tamamilə sərbəst olaraq] istədiklərini yapırırlar, arzu etdikləri şeyləri edirlər. Bunlara kimsə söz deməyir, tənbeh etməyir.

Hətta bunların öylə irəli gedənləri var ki, zövcəsini bir tərəfə apardıqda soqaqda erkəklərə gözlərini yumdurur. (Ru-bə-divar [üzü divara]!?) Məmləkətin mötəbərənı haqqında təhqiri mövcib [təhqirə səbəb] olacaq hərəkətlərdə bulunur. Öylə hərəkətlər ki, mətbat səhifələrində yazmağa həya mane olur. Hər daim yapıqları yaramazlıqları kamali-iftixarla dükən qarşısında söyləyirlər. Yurdunun asayışına, vətəndaşının rahatlığına, dövlətinin qanununa itaət və xidmət etdiklərini söyləyəcəkləri yerdə, yapıqları fənalıqları açıq-açığına söyləyirlər.

“Şucaat arz edərəkən mərdi-qibtı sirqətin söylər”

Bu hərəkətlər həpsi məmuriyyətin şərəfini bilməməzlikdən tövlid edir [doğur]. Bunlara məmuriyyətin şərəfini, vətəndaşlığı qiymətinə anlatmalıdır. Zira hökumətin timsali-müçəssəməsi, xidmətində bulunan məmurlardır. Məmurlar məmləkətin islahatı, əhalinin dincliyi haqqında fəaliyyət göstərərsə, hökumətin şanıdır. Əksinə, fənalıq yaparsa, yənə hökumətin fənalığıdır.

Bundan maəda [bundan əlavə], zopa və sair onun kimi şiddətli cəzalar, dəhşətli şikəncələr məğlublar üzərində qaliblər tərəfindən icra edilər və təzyiq altına alınar. Nasıl ki, ruslar Azərbaycana girdikləri zaman etmişlərdir. Bulduqları insanı qətl, əşyanı yağma, qadınları əsir etdikləri kimi, çocuqları dəxi süngülərə taxmışlardır. Bu yırtıcılığın son nəticə-

sində “yeddi ev bir güvəcə möhtac oldu” fəlakəti tarixlərdə zərbül-məsəl məqamına keçmişdir.

Halbuki biz nə qalib-məğlubuz, nə də başqa-başqa millətləriz. Həpimiz türk, həpimiz islamız. Hökumət kəndimizin, yurd kəndimizin, millət də kəndimizindir. Böylə olan surətdə şiddətli müamilənin [rəftarın] lüzumu yoxdur. Hökuməti-aliy-yəmizin vəz etdiyi [uca hökumətimizin qoyduğu] qanuna riayət etmək, nəticədə eyilik və islahat vücuda gətirəcək hərəkətdə bulunmaq fərzdir. Əhali dəxi milli hakimiyyət, milli istiqlaliyyətin ləz-zətini, qiymətini ancaq bununla anlaya bilər. Hökumətini, yurdunu, istiqlalını və millətini sevar, məqami-zərurətdə canı ilə, başı ilə düşməyə qarşı durar. Ölər, düşməyə təslim olmaz. Ölkəsinə qədəm basmağa qoymaz.

Sabiqdə sərsərilik edən bir nəfər bu gün hökumət uniformasına məğrurən möhtərəm bir zatın başına zopa vurarsa, təbii, bu hərəkət kimsəni məmnun edəmməz. Biləks [əksinə], pusuda rəqib hazırlar. Min sənələrdən bəri gərək türk-islam aləmində və gərək ərəb-islam dünyasında üzərimizə yağdırılan fəlakətlər bunları isbat edəcək müsbət dəlillər-dəndir. Bu hərəkətin islahını səmimiyyətə arzu edirik.

Ayn. Ayn.

MƏTBUAT

Zaqafqaziya cümhuriyyətləri və ingilislər

Məlum olduğu üzrə, neçə vaxtdan bəri ingilis qoşunlarının buradan gedə-

cəyi haqqında bir çox şayiələr çıxaraq, nəhayət, mühəqqəq [qəti] xəbər verilmişdi ki, İngiltərə hökuməti daxili səbəblərə görə bütün Rusiyadan və Qafqaziyadan ingilis qoşunlarının çəkilməsini əmr etmişdir. Bu münasibətlə Gürcüstan, Azərbaycan və Ermənistan hökumətləri İngiltərə hökumətinə müraciətlə qoşunlarının hələ bir müddət daha Zaqafqaziyada saxlanmasını xahiş etmişlərdir. Bu münasibətlə yazmış olduğu baş məqaləsində rusca “Azərbaycan” rəfiqimiz deyir ki:

Hökumətlərin böylə müraciəti bir çox beynəlmiləl siyasi mülahizədən nəşət etmişdir [irəli gəlmişdir]. Çünki adi yoluna düşmüş olan daxili həyatımız və mövcud nizam və qayda öz qüvvəmizlə təmin edilmişdir. İngilis Komandanlığı da kərratla [dəfələrlə] bunu dərk etmişdir.

Zaqafqaziyaya qoşun göndərdikdə İngilis Komandanlığı rus bolşevizmi ilə mübarizə məqsədini təqib etməyirdi. Zaqafqaziya cümhuriyyətləri hələ ondan da qabaq Rusiya Vətəndaş müharibəsi və rus bolşevizmindən ayrılmışlardı və öz millətlərinin xahişi ilə “rus məsələsi” dairəsindən çıxmışlardı.

İngilis qoşunları Zaqafqaziyada heç bir əməliyyatda iştirak etməmişlərdir. Gərək məhəlli demokratiya [yerli xalq] və gərəkə Yevropa demokratiyasını narazı salacaq iş görməmişlərdir. Burada əsla Etilaf dövlətləri [Antanta dövlətləri] prinsipinə və demokratiyasına zidd olmayan xüsusi məqsəd və məramlar təqib edilirdi.

Biz kərratla göstərirдик ki, Şərqdə ən zəngin yerlərə malik olan İngiltərə Zaqafqaziyadan Yevropadan Asiyaya tarixi bir yol kimi istifadə etməyə çalışacaqdır.

Hələ Zaqafqaziyada İngiltərənin xüsusi mənafeyini müdafiəsindən bəhs etməyiriz.

İngilis Komandanlığı burada İngiltərə qoşunu bulundurmaqla yeni məmləkətlərdə nizam və asayişin təmini, bizim də, ingilislərin də böyük əhəmiyyət verdiyimiz beynəlmiləl məsələlərin həlli kimi bəzi müəyyən vəzifələr ifa etməli idi. Bir çox siyasi əmrlərdən və Paris heyəti-mürəxxəsəmizin [nümayəndə heyətimizin] verdiyi məlumatdan anlaşılır ki, İngiltərə hökuməti ciddi və səmimi surətdə bizim mənafeyimiz tərəfdarıdır. O bizim milli, siyasi, müstəqil həyat arzumuza hüsn-təvəccöh bəsləyir. Bu surətlə, dövlətimizin əsasının möhkəmləşməsi və Zaqafqaziyada millətlər arasında adi münasibət bərpası İngilis Komandanlığının məqsədlərindəndir və nə qədər bu məqsədlər ələ gəlməmişdir, ingilis qoşunlarının Zaqafqaziyada qalması həyati zərurətlərdəndir.

Ona görədir ki, Azərbaycan Hökuməti heç vaxt ingilis qoşunlarının Azərbaycanda bulunması əleyhində olmamışdır. Biləks [əksinə], Azərbaycanın ümum siyasi dairələri kəndi milli və dövləti nöqtəyi-nəzərindən ingilislərin Azərbaycanda bulunmasına hüsn-təvəccöhlə baxmışlardır. Biz daha irəli gedərək güman edirdik ki, yaxından yek-digərimizlə [bir-birimizdə] anlaşaraq bizim cavan dövlətimizə xeyirxahanə nəzərlə baxılsa, ingilislər hər cəhətdən bizimlə sıxı surətdə yaxınlaşmağa imkan bularlar. Bu mülahizələrdəndir ki, nəinki bizim üçün, hətta ingilislər mənafeyi üçün də ingilis qoşunlarının Zaqafqaziyada qalmaları məmuldur [arzu ediləndir].

BAKI XƏBƏRLƏRİ

Parlaman komisionlarında 600 milyon dövlət pulu

Azərbaycan Cümhuriyyətinin Maliyyə Nəzarətindən təzədən 600 milyon rublə pul buraxılması haqqında Parlamanın Maliyyə-Büdcə komisionuna bir layihəyi-qanuniyyə [qanun layihəsi] idxal edilmişdir.

* * *

Parlamanın Ləvayehi-Qanuniyyə [Qanun Layihələri] komisionuna Bakı gömrükxanasında bir müfəttişlik məmuriyyəti təsisi haqqında bir qanun layihəsi idxal edilmişdir.

“Müsavət”da

- Sabunçu dairəsi işçilərinə ucuz ərzaq paylamaq üçün ağustosun 8-də Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavət”ın Sabunçu şöbəsi 5 nəfərdən ibarət bir komision seçmişdir.

- Ağustosun 8-də vaqə olan iclasda “Müsavət” firqəsinin Sabunçu şöbəsi yeni heyəti-idarə intixab etmişdir [seçmişdir].

- Balaxanıda vaqə “Kaspiyski-Çernomorski” obşestvanın 41, 46, 107-ci mədənlərində müdiriyyət tərəfindən 250 nəfər fəhlə xidmətdən çıxarılmışdı. Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavət”ın Müsaliyə və Mürafiə [Barışıq və Məhkəmə] şöbəsinin təşəbbüsü ilə o fəhlələrdən 215 nəfəri geri qəbul edilib, qalanı üçün yer olmadığından namizəd buraxılmışdırlar.

- Yenə Balaxanıda 5-ci qruppanın 9-cu hissə mədəninə çalışan fəhlələr tərəfindən üç nəfərdən ibarət heyət Türk

Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”a müraciətlə məlum etmişlər ki, ayyarımlıq məvəciblərini verməyirlər. Yeni kollektiv ilə məvəcib vermək istəməyir və tətillərinin haqlarını da verməkdən imtina edirlər. “Müsavat” firqəsi bu barədə lazımi yerinə müraciətən tədbirlər görməkdədir.

Balaxanıda leksiya

Cümə günü ağustosun 8-də Türk Ədəmi-Mərkəziyyət firqəsi “Müsavat”ın Balaxanı kənd şöbəsi təşəbbüsü ilə Abbasqulu Kazımdadə tərəfindən “İstiqlalımızın nasil əldə edildiyi və o gündən bu vaxta kimi daxili və xarici siyasətləri haqqında” uzun və ətraflı bir leksiya tərtib verilmişdi. Natiq əfəndi Bakı müharibəsini, ingilislərin gəlməsini, Parlaman güşadını [açılışını], Denikin məsələsini, gürcülərlə ittifaqımızı və bundan məqsədi, ermənilərlə münasibətimizi, Qarabağ, Şərur və Naxçıvan məsələlərini, Lənkəran və Dağıstan hadisələrini, Avropa ilə münasibətimizi, fəhlə və zəhmətkeş haqqında hökumətin fəaliyyətini, bütün bu işlərdə “Müsavat”ın fəaliyyəti və iqdamatını [təşəbbüslərini; addımlarını] birər-birər söyləyib, müvəffəqiyyətlə təsvir etməyə müvəffəq olmuşdur. Camaat çox idi. Leksiyadan sonra Məşədi Həmid Paşazadə, Nazir Əlikərimzadə, Molla Abdulla əhvali-siyasiyyə haqqında, Balaxanıya su gətirmək məsələsi haqqında birər nitqlər söyləmişlərdir.

Provokasiya

Bakı və ətrafında olan mədənlərdəki müsəlman fəhlələri arasında qara qüvvələr ciddi surətdə provokasyonu şa-

yiələr nəşr edirlər [yayırlar]. Hətta bəzi mədənlərdə Denikin Bakıda olduğu söylənir.

Məhəmmədşah Şıxlarski haqqında

Dünənki nömrəmizdə xəbər verdiyimiz Dəvəçidə müstəntiq Məhəmmədşah Şıxlarskinin qanunsuz hərəkəti haqqında “Müsavat” firqəsi Daxiliyyə və Ədliyyə nəzarətlərinə müraciət etmişdir.

Abdullayevin sürgün edilməsi

Qradonaçalnikin binagüzarlığına [sərəncamına] görə, Süleyman Abdullayev Bakı qradonaçalstvası dairəsindən sürgün edilir. Eşitdiyimizə görə, Abdullayev qradonaçalnikdən Daxiliyyə nazirinə şikayət etmişdir.

1000 pud buğdanın satılması

Təchizat İdarəsi Bakı qubernatoruna xəbər vermişdir ki, Xaçmaz mövqifində Müşkür uçastok pristavının ixtiyarında bulunan 1000 pud buğda bilmək olmur necə olmuşdur.

Qoqoberidzenin həbsi

Aldığımız məlumata görə, bolşevik liderlərindən Qoqoberidze hökumət tərəfindən həbsə alınmışdır.

Arvad qaçmışdır

Ağustosun 6-da saat 6 radələrində üçüncü dairə polis idarəsinə İran təbəəsi Ələsgər Baba oğlu gəlib xəbər vermişdir ki, 4 gün irəli onun ərdə olan qızı Sitarə cürbəcür bəhanələrlə əri Salman Zərbəli oğlu və qohumları Rübabə Ruhulla qızından 60 min manata qədər qiymətli əşya və pul toplayaraq qaçmışdır.

Yeni dəmiryol məmurları

İyulun 1-də Azərbaycan dəmiryolları üçün məmurlar hazırlayan məktəbdən 24 nəfərdən ibarət olan birinci qruppa müvəffəqiyyətlə məktəbi bitirib buraxılmışlar və təcrübə üçün dəmiryol istasyonlarına göndərilmişlərdir. İstasyon naçalniklərindən məlumat alındıqdan sonra dəmiryol müdiriyyəti tərəfindən bir çoxu istasyon naçalnikinə müavin təyin edilmişlər və qalanları da həmin vəzifə təcrübəsinə məşğuldurlar.

Batımda neft bürosu

Bakıdan Avropaya aparılan neftləri qəbul edib təhvil vermək üçün Batımda xüsusi büro təşkil edildiyini neft nəqliyyat bürosunun nümayəndəsi hökumətə xəbər vermişdir. Bakıda alınmış olan 300 min pud neftdən bu saat 200 min pud göndərilmişdir.

Birjada

Kerenski minliklər 1350 manata, 250 manatların min manatı 1250 manata, 5 yüzlüklər 1400 manata, yüzlüklər - 280 manata, Don pulları 30 faiz.

Valyuta

Xırd gümüşlər 17 manata, manatlar 32 manata, ingilis lirəsi banknot 400 manata, çek 350 manata, qızıl Osmanlı lirəsi 420 manata, kağız lirə 112 manata, İtaliya lirəsi 14 manata, frank kredit 18 manata.

İranda

Azərbaycan pulu: min manat 75 qran, Kerenski minliyi 78 qrana, türk lirəsi 34 qrana.

AZƏRBAYCANDA

Çarhan qəryəsindən

Keçənlərdə Çarhan əhalisinin zəhmətkeş və ziraət [əkinçilik] işlərində bacarıqlı olmalarına dair məlumat vermişdim. Bu dəfə məzkur qəryə [adı çəkilən kənd] əhalisinin əkinəcək yerlərinə olan ehtiyac və bu babda, nəhayət, təngliklə [çətinliklə, darılıqla] məişət etməklərindən ərz edəcəyəm.

Çarhan Şamaxı mahalında zəhmətkeş və əkinçiliklə məşhurdur. Amma bu şöhrət onların bol və bərəkətli məhsulları olur deyər deyil, bəlkə bu camaatın yorulmaz bir fədakarılıqla iş və kəsb dalınca getmələrindəndir ki, şu namı [adı] almışlar. Çarhan qəryəsinin əhalisi zəngin, mülkədar və çəndan [bir o qədər də] maldar deyillər. Doğrudur, Mart hadisətindən müqəddəm [qabaq] nəzərə, bir növ, varlı və heyvanlı görünürdülər. Lakin bu qəryə Şamaxıya yaxın olmağa görə vəhleyi-ülada [hadisələrin lap əvvəlində] qəddar ermənilərin hücum və təcavüzlərinə məruz olaraq dövlətləri, heyvanların çox yarısı tələf olub getmişdir. Məlumdur ki, kənd əhllərinin güzəranı, məişəti heyvandarlıq, əkinçilik və bu kimi şeylərlə olur. Demək, əkinçinin qazanc və gəlir mənbəyi öküzü, arabası, kotanı və tarlasıdır. Bu əsbab olmadığı təqdirdə, onların nə günə zindəganlıq edəcəklərin [dolanışıqlarının necə olacağını] təsvirə ehtiyac yoxdur.

Şamaxı mahalında vəqə köylərin əksəri fəvqdə məzkur alatin [yuxarıda deyilən alətlərin] yoxluğundan, ya azlığından naşi [ötrü] üsrət və çətinliklə imrari-həyat etməkdədirlər [ömür sürməkdə-

dirlər]. Bir çox əkinçilərə təsadüf etdim. Bunlar hadisatdan müqəddəm böyük əkinçi idilər. Məəttəəssüf [təəssüf ki], bu halda həmin adamlar əkin alətindən məhrum olduqlarından, ziraət işi ilə məşğul ola bilməmişlər. Özlərini və ailələrini ruzidən təmin etməkdən ötrü kəndlərdə meyvə satırlar. Heyvan və əkin alətini tadarük etməyə də qüvvə və təvanaları [təqətləri] yoxdur.

Mahəza [bununla belə], əkin yerlərinin azlığı və kifayətsizliyi də böyük əngəl törədir. Öylə kəndlər vardır ki, istədikləri qədər toxum əkməyə yerləri mövcud deyildir. Binaənileyh [ona görə] ya az toxum səpirlər, yaxud bir mülkədarkən çərəyinə yer götürürlər. O cümlədən biri də Çarhan qəryəsidir.

Çarhan əhalisinin ziraət yerləri çox azdır. Sabiq istibdad dövründə bu xüsusda hər nə qədər lazım olan yerlərə ərizələr, şikayətlər etmişsələr də, bir nəticə hasil olmamışdır. Odur ki, bir para miyanə [ortabab] əkinçilər mülkədarlardan və yaxud kəndçilərdən pul ilə haqla yer götürməyə məcbur olurlar. Vəilla [yoxsa] kəndilərinə məxsus ziraət yerləri istədikləri qədər yoxdur. Toxum əkməyə kifayət etməyir.

Əkin mövsümü yaxınlaşmaq münasibətilə bir qaç gün əvvəl Çarhanda yer bölgüsü vaqe olurdu. Əsl kəndçilərdən maəda [başqa] Çarhanda 30-a qədər sonradan gəlmə ev vardır ki, işbu 30 evin əkinəcək yerləri yoxdur. Neçə ildir bunların bir qismi muzdurluq, digər qismi də başqa adamlardan yer götürüb əkməklə güzəran edirlər. Bu dəfə yer bölgüsündə əsl Çarhan camaatı bunlara da yer vermək istədilər. Yer təqsim edil-

dikdə [bölüşdürüldükdə] məlum oldu ki, ev başına ancaq əsl camaatın özünə bir dekar toxum yeri düşür. Bu isə dağ yerində ziraətə məşğul olanlar üçün heç məsəbəsidir [heç yerindədir].

Bir az miyanə əkinçilər yenə onun-bunun qapısına düşməyə məcbur olacaqdır. Halbuki məzkur qəryənin həvalisində [yaxınlığında] Boqos Vəroğlu və Küləxana yerləri vardır ki, olduqca münbit və məhsuldardır. Boqos yerindən fəqət bir adam istifadə edir. Bu yer o qədər vüsətlidir [genişdir] ki, bir kənd camaatının ehtiyacını pək sühulətlə [asanlıqla] ödəyə bilər. Əgər bu yerlər ziraət yerləri az olan kəndçilər arasında təqsim edilsə, arada olan tənqlik və darısqallıq büsbütün dəf olub gedər.

Əlif. Əlif.zadə

TEATRO VƏ MUSİQİ

Yetimlər yurdu nəfinə teatro-müsəmirə

Çarşənbə [çərşənbə] günü avqustun 13-də axşam Hökumət Teatrosunda artistka xanım Y. N. Olenskayanın təşəbbüsü və türk səhnəsi aktyorları iştirakı ilə təmiz hasilatından 25 faizi müsəlman yetimlər yurdu nəfinə [xeyrinə] olmaq üzrə təntənəli bir surətdə teatro-müsəmirə [teatr-konsert] tərtib ediləcəkdir. Həmin tamaşada bir pərdə “Harun ər-Rəşid”, bir pərdə “Azərbaycan”, “Bizim kirayənişin özünü öldürdü” komediyası və kabare olacaqdır. Kabaredə rəqslər, nəğmələr və meyxana oxunacaqdır. Bun-

dan əlavə, lotereya və bufet olacaqdır. Fasilələrdə Şuşalı Seyid oxuyacaqdır.

Xüsusi ianə vermək istəyənlər həman gecə teatrodə müsəmirə rəisəsi Pəri xənım Topçubaşovaya və müdiri-məsul İsa bəy Aşurbəyliyə müraciət edə bilərlər. İanə verənlərin isimləri qəzetədə hesab verildikdə ayrıca elan olunacaqdır.

Tamaşa gecə saat 3-ə qədər davam edəcəkdir. Ümidvarız ki, möhtərəm camaat yetimlərin halını nəzərə almaqla həvəslə teatroya gəlib imkan dairəsində bu xeyir işə müavinət göstərərlər.

Biletlər ayın 12-si və 13-də teatro kassasında satılacaqdır. Tamaşa axşam saat 9-un yarısında başlanacaqdır.

Berlin Darülfünunu doktoru

S. İ. Kopelioviç

Daxiliyyə və əsəbiyyə naxoşluqları qəbul edir səhər saat 10-dan 1-ədək, axşam saat 5-dən 7-yədək. Elektrik müalicəsi, 606 və 914 müalicəsi və qeyriləri. Adres: Vorontsovski küçə nömrə 17, 2-ci mərtəbə.

Telefon nömrə 50-28 və 93.

10244

Doktor

M. İ. Lurye

Əmrəzi-zöhrəviyyə və daxili naxoşluqları qəbul edir. 914 və 606 müalicəsi.

Qəbul edir hər gün səhər saat 8-1-ədək; axşam saat 4-7-yədək.

Ünvan: Vorontsovski küçə, nömrə 45, Bandarnının küncündə, yolu Bandarnıdan, nömrə 8, 3-cü mərtəbə. Telefon: 17-06 və 52-36.

7406

Bəhri-Xəzər dənizində posta, sərnişin və yük gəmilərinin hərəkəti

Bakı-Ənzəli

15-ci körpüdən səşənbə [çərşənbə axşamı], cümə və bazar günləri saat 4-də.

Bakı-Tazəşəhər (Krasnovodsk)

15-ci körpüdən düşənbə [bazar ertəsi], çərşənbə və cümə günləri saat 5-də.

Bakı-Salyan

19-cu körpüdən bazar, səşənbə, çərşənbə və cümə günləri saat 4-də.

Bakı-Ənzəli-Şahsavar-Məşhədsər-Bəndər Gaz və geri

17-ci körpüdən çərşənbə günü saat 4-də.

Bakı-Həsənquli-Bəndər Gaz-Məşhədsər və geri

17-ci körpüdən səşənbə günü saat 4-də.

Petrovsk-Fort-Aleksandrovsk-Quryev və geri

Paroxodlar Petrovskdan pəncşənbə [cümə axşamı] günləri saat 4-də çıxırlar.

Bakı-Lənkəran-Astara

17-ci körpüdən düşənbə, səşənbə və şənbə günü saat 4-də.

Bakı-Petrovsk

15, 24 və 25-ci körpülərdən səşənbə, pəncşənbə və şənbə günləri saat 4-də.

T-178

Xüsusi müsəlman təvəllüdxanası

Gövhər xanım Qazızadə

Vəzi-həmlər edənlər hər bir vaxt, gələn xəstələr isə hər gün səhər saat 10-dan 2-yə kimi qəbul edilirlər. Təvəllüdxanada əməliyyatı-cərrahiyyə (operasiya) icra edilib, doktor Tsentner konsultasiya yapır. Feldşeritsamama Vasserman çiçək döyür, yara bağlayır və iynə vurur. Adres: Armyanski küçə nömrə 13. Telefon nömrə 58-39.

T-321

Diş həkimi

B. M. Şternin

Vorontsovski küçə nömrə 22, Karantinni küçənin küncündə. Telefon nömrəsi 48-15.

Dişlərə müalicə olunub doldurulur, kauçuk və qızıl üzərində süni dişlər qayırılır, ağrısız çəkilir və qeyriləri.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək; axşam saat 4-dən 7-yədək.

Qiyətlər münasibdir.

7413

Arvad diş həkimləri

Z. A. Şexter və xanım

Dişlər ağrısız çıxarılır. Qızıl qapaq, qazma və hər növ qayıрма dişlər. Dişlərin yaxşı qayırılması təmin olunur. Kənarından gələnələr üçün tezliklə görülür. Qiyətlər münasibdir.

Qəbul olunur səhər saat 9-dan 2-yədək, axşam saat 4-dən 7-yədək.

Voronovski küçə 17 nömrəli evdə, parəni qapıdan.

10218

Elan

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti bunuyla Bakı ətrafı köylərinə xəbər verir ki, Nəzarət avqust ayının 4-də kənd əhalisinə paylamaq üçün Kəndlilər İttifaqı ixtiyarına manufaktur və şəkər vermişdir. Binaənileyh, kəndlərdə təşkil edilən İttifaqın şöbələri məzkur [deyilən] şeyləri alıb köylərinə təqsim etmək üçün Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarətində “Köylülər ittifaqı”nın idarəsinə müraciət etməlidirlər.

Ticarət, Sənaye və Ərzaq Nəzarəti İdarəsi

Müvəqqəti müdir:

Xəlil İbrahim

QEYD VƏ ŞƏRHLƏR

Qismi-rəsmi

səh. 184. “V. B. Sklodovski”: qəzetdə səhvən “D. B. Skladovski” kimi getmişdir.

Teleqraf xəbərləri

səh. 184. “son verdikləri məlumatı-hərbiyyədən”: qəzetdə “məlumatı-hərbiyyədən” yerinə səhvən “əməliyyəti-hərbiyyədən” getmişdir.

“İdil nəhrinin şərq kənarında”: qəzetdə “nəhrinin” yerinə “şəhrinin” getmişdir.

səh. 185. “Medvediča nəhri”: qəzetdə “Medvediča şəhri” getmişdir; söhbət Rusiyanın Saratov və Volqoqrad vilayətləri ərazisindən keçən və Don çayının sol qolu olan Medveditsa çayından gedir.

Qəzetələrdən

səh. 189. “Tazəşəhər”: Krasnovodsk (indiki Türkmənbaşı) şəhərinin bəzi mənbələrdəki adı.

“Xüləfayi-raşidin”: Məhəmməd Peyğəmbərdən sonrakı ilk dörd xəlifə (Əbubəkr, Ömər, Osman, Əli); onların dövrü 632-661-ci illəri əhatə edir.

“Bəni-Ümeyyə”: 661-750-ci illərdə hökm sürmüş Əməvilər nəzərdə tutulur.

Türkiyədə

səh. 192. “Rauf bəy”: Hüseyn Rauf (Orbay) nəzərdə tutulur.

Şimali Qafqaz Cümhuriyyəti Parlamentosu

səh. 195. “Kotsev”: bu soyadı qəzetdə təhrif edilmişdir.

səh. 196. “İza vəsədəl-əmru ilə qeyri əhlihi fəntəziri saətə”: Hədis (Peyğəmbərin sözü): “İş, ona layiq olmayan kəslərə tapşırıldıqda, qiyaməti gözləyin.”

“Teymurxanşura”: İndiki Buynaksk şəhəri. Rusiya Federasiyasının tərkibində Dağıstan Respublikası Buynaksk rayonunun inzibati mərkəzi. Əsası XIX əsrdə qoyulan şəhərin adı 1922-ci ildə dəyişdirilərək Buynaksk olmuşdur.

səh. 197. “Petrovsk”: Dağıstanda, indiki Mahaçqala şəhərinin köhnə adı.

Azərbaycan islahatı

səh. 199. “Şücaət ərz edərkən mərdi-qibti sirqətin söylər”: “Qaraçı, şücaət ərz edərkən, oğurluğundan danışar”; bu misra XVIII əsrdə yaşamış Osmanlı şairi və dövlət xadimi Qoca Raqib paşaya məxsusdur.

Bakı xəbərləri

səh. 202. “Yeni kollektiv ilə”: belə başa düşülməlidir: “Yeni kollektiv müqavilə şərtlərinə əsasən”

Teatro və musiqi

səh. 204. “Harun ər-Rəşid”: Abdulla Şaiqin əsəri.

“Azərbaycan”: İsa bəy Aşurbəylinin əsəri.

“Bizim kirayənişin özünü öldürdü”: Məhəmməd Sadiq Molla Ruhulla oğlu Axundzadənin əsəri.